

AVANTGARDEN

28. APRIL 1942

DEN NORSKE LÆRERSTANDS KAMP FOR LANDETS UNGDOM

Den første fase i kampen om skolen i Norge.

Da Nasjonal Samling 25. september 1940 av okkupasjonsmakten fikk overdratt en viss del av statsmakten i Norge, representerte partiet snautt 2 pct. av befolkningen. Tross dette identifiserte NS fra første dag av det norske folk med partiet NS. Den som var uenig i NS politiske ideer, var en fiende av det norske folk.

Av alle offentlige tjenestemenn, deriblant lærerne, ble det alt i desember 1940 krevd en erklæring, som inneholdt krav om aktiv medvirkning i en nasifisering av Norge.

Lærerne svarte med en erklæring, der de sa at de måtte være tro mot sitt kall og sin samvittighet og loyalt bøye seg for de krav som rettmessig ble stilt dem. De ga dermed uttrykk for at de bare bøyd seg for krav som stemte med lov gitt av lovlige norske myndigheter, eller som hadde sin rot i internasjonal rett etter Haagkonvensjonen. På dette grunnlag har de norske lærere holdt fast gjennom hele den tid NS har hatt makten i Norge, og på dette grunnlag står de fast og faller med det.

Alt meget snart kunngjorde NS at skolen måtte vinnes for de nye ideer, altså for Nasjonal Samlings ideologi. Utover vinteren 1940/41 søkte partiet på mange vis å vinne skolefolks øre for sin propaganda. Disse forsøk falt totalt gjennom, dels fordi lærerne følte avsky ved å bli belært av folk som i en hard tid hadde falt sine landsmenn i ryggen, men selvsagt vesentlig fordi lærerne var i bunn og grunn uenig i selve det syn på oppdragelse og opplæring som ble lagt fram.

I denne holdning hadde lærerne støtte ikke bare av praktisk talt hele den voksne befolkning. Det viste seg også at elevene i alle skolearter sluttet seg mannjamnt opp om samme standpunkt: Motstand mot nazismen. Dette standpunkt har de norske skoleelever holdt til denne dag, og det vil holde framover. Det vil tjene det unge Norge til uvisnelig heder at det nazistiske stormløp prellet totalt av mot ungdommens motstand.

NS som var irritert over skolens avvisende holdning begynte med terror og vold, særlig mot elever. Hird trengte inn på skolen mange steder

og elever ble slått ned og forulempet på forskjellig vis. I februar 1941 var det så ille at elevene mange steder holdt seg hjemme fra skolene. Myndighetene ble avtvunget et løfte om at hirden ikke måtte ta seg til rette i skolen, et løfte som bare delvis er blitt holdt. — Denne tid var i det hele en tung og vanskelig tid for skolen: Ytterst vanskelige lokaleforhold, undervisning til alle tider på dagen, vanskelige arbeidsvilkår på enhver måte. Det var bare p.g.a. en offervillig innsats fra lærere og elever at apparatet kunne holdes i gang. Forholdene ble ikke lettere ved den stadig tiltakende forvirring i skoleadministrasjonen, der erfarne folk ble byttet ut med nye krefter, hvis eneste kvalifikasjoner var medlemskap i NS. Mange lærere ble avskjediget eller arrestert og til dels etterfulgt av helt udugelige NS lærere. Angiveri, krangel og pinlige opptrinns fulgte automatisk med.

I september 1941 ble 3 høyere skoler i Oslo og 1 i Aker stengt, angivelig fordi elevene hadde demonstrert. Skolene ble holdt lukket i 7 uker, og før åpningen holdt rektor Jensen — som er skolesjef og eneste NS rektor i byen — en programtale for overlærerne og rektorene ved Osloskolene. Han erklærte at nå ville myndighetene ikke lenger nøyes med passiv lojalitet, de ville kreve aktiv medvirkning i en nazifisering av skolen. Det ble snart klart for lærerne at de i nær framtid ville bli stilt overfor krav som de ikke kunne godta. Lærerne samlet seg om å holde to skanser som aldri skulle oppgis: 1/ Lærerne vil ikke la seg tvinge til medlemskap i NS. 2/ Lærerne vil ikke i skolen drive propaganda for oppfatninger som de etter sin overbevisning ikke kan godta. — I slutten av året ble det på spredte steder av lokale instanser forsøkt å tvinge lærere til NS propaganda i skolen. Forsøkene strandet på et ubrytelig samhold mellom lærerne.

Annen fase.

1. februar 1942 ble Quisling ministerpresident, 5. februar kom lov om Norges Lærersamband og lov om tvungen tjeneste i Nasjonal Samlings ungdomsfylking.

Den første lov bestemmer at alle lærere må stå

som medlemmer av Norges Lærersamband og er undergitt en landsleder som oppnevnes av ministerpresidenten. Opprettelsen av lærersambandet var første ledd i en plan som går ut på å skaffe en yrkesrepresentasjon med sikte på et riksting som skal erklære Quisling som «rettmessig» innehaver av statsmakten i Norge.

Loven om tvungen ungdomstjeneste krever at all ungdom mellom 10 og 18 år skal tjenestegjøre i NS ungdomsfylking. Nazismen åpnet sitt lenge ventede angrep på den norske ungdom.

Lærerne forsto at de var kommet fram i forreste linje i den nasjonale kampen og at den holdning skolens folk nå tok, kunne bli av avgjørende betydning for den vei vårt folk kom til å gå. Det var særlig to momenter som veiet her:

Det første: Ved tvangsmessig å bli innrullert i et samband ville lærerne bli brikker i et politisk spill. Lærersambandet var det første av en rekke slike samband som skulle komme, og disse samband skulle skaffe Quisling den politiske basis han manglet. Lot lærerne seg som de første, bruke i dette spill, ville deres holdning kunne bli eksempel for andre grupper senere. Lærerne visste på den annen side at om de avsto å være med i dette falskspill, da ville alle andre grupper i landet følge dem senere. Etter det var lærernes standpunkt gitt.

Det annet moment som veiet tungt var følgende: I og med at de var medlemmer av sambandet, ville lærerne bli redskaper for NS myndighetene i disses forsøk på å nazifisere barna og ungdommen. Den åpenhjertige kunngjøring av det påtenkte samarbeid mellom skolen og NS ungdomstjeneste viste det. Og i den planlagte innføring av NS propaganda i skolen ville lærerne bli redskaper som sto maktesløse gjennom sin lydighetsplikt overfor lærersambandet. Om lærerne godtok medlemskap i lærersambandet, ville de være utlevert til deltaking i en stadig framskridende nazifisering av skolen.

I midten av februar ble hele det norske folk klar over at loven om ungdomstjenesten var et inngrep i folkets liv av dypeste art. 14. februar sendte alle landets biskoper et brev til ministrene Stang og Stancke der de protesterer mot loven om ungdomstjeneste.

Etter at lærerne var blitt klar over rekkevidden av de nye «lover», ble det klart for dem at de ikke kunne tie lenger. I dagene etter 20. februar sendte derfor lærere i alle skolearter og fra alle deler av landet inn til Norges Lærersamband en erklæring der de sa at de for sin samvittighets skyld ikke kunne medvirke til en oppdragelse av Norges ungdom etter rettningslinjene for NSUF, og at de ikke kunne betrakte seg som medlemmer av lærersambandet da medlemskapet ville stille krav til dem som de ikke kunne påta seg, og ikke var forpliktet til etter sine ansettelsesvilkår. Ca 11000 lærere, over 90 pct. har gitt uttrykk for at dette er deres standpunkt.

Myndighetenes svar.

Myndighetene mistet helt fatningen og 23 febr. sendte departementet ut en melding der det sa at protestene mot medlemskap i lærersambandet

ville bli betraktet som avskjedssøknad, og at de som ikke hadde tilbakekalt innen 1. mars, ville bli avskjediget uten lønn og pensjon og innkalt til arbeid i Nord-Norge. I Oslo ble forfallet lønn for februar tilbakeholdt.

Truslene hadde ingen virkning på lærernes holdning. For å få en frist dikterte departementet «brenselserie» ved alle landets skoler i 4 uker fra 28. februar. Denne brenselserien virket merkelig da den kaldeste vinteren var over, og dobbelt merkelig ble det da myndighetene på mange steder nektet lærerne å gi elevene hjemmearbeid og i det hele å komme i kontakt med dem. Lærerne så det imidlertid som en plikt å trosse myndighetene og å gjøre skadevirkningen av skolestengningen minst mulig. I en vis utstrekning lyktes det også å holde elevene i noenlunde jamt arbeid. — 7. mars meddelte departementet at alle de lærere var løst fra sin stilling som nektet å underskrive en erklæring om at de var medlemmer av sambandet. Denne underskrift skulle foreligge før neste lønning ble utbetalt. — 8. mars ble ca. 100 lærere innkalt til veiarbeid. Lærerne møtte, men det hele løp ut i sandet p. g. a. myndighetenes sommel. — 17. mars meddelte departementet at skolen kunne gjenoppta undervisningen uten hensyn til brenselserien, men bare med lærere som var medlemmer av lærersambandet. Resultatet var selvsagt: Ingen skoler kom igang på det vilkår. Myndighetene som gjennom sin egen vettløse atferd hadde kjørt hele saken inn i en blindgate, grep nå til det ytterste middel: Terroren.

20. mars begynte massearrestasjonene av lærerne. I alt er ca 1100 lærere hentet i sine hjem og ført til fengsler og konsentrasjonsleire. Arrestasjonene ble foretatt av norsk politi, men flesteparten av de arresterte ble ført til tyske konsentrasjonsleire. Til Grini ved Oslo kom i første omgang ca 300, senere ytterligere ca 200 fra forskjellige steder utenbys. På Grini fikk fangene den behandling som er vanlig på dette sted. Den 28. fikk fangene beskjed om at de som var villige til å melde seg inn i sambandet ville slippe fri. De fikk betenkningstid til den 30. Ved oppstilling på linje denne dag erklærte 4 av de ca. 500 at de var villige til å gå inn i sambandet. Et par av dem hadde da hatt sammenbrudd. De øvrige var ubøyelige.

31. mars om morgenen fikk fangene vanlig morgenmat, et par stykker brød og kaffe. Utover formiddagen ble de så kjørt i busser til Lysaker og inn i lukkede godsvogner som umuliggjorde enhver kontakt mellom fangene og utverdenen. Toget ble overført til Loenga for vidrekjøring til Fåberg. Det sivet fort ut at fangene skulle til Jørstadmoen. — På Loenga var en mengde pårørende strømmet til og det ble utspilt mange gripende scener da hustruer og barn søkte og få et glimt av sine kjære. — For fangene ble reisen meget hard. I en rekke av vognene var det ingen oppvarming og da temperaturen var 8-10 kuldegr. frøs mange sterkt. Til dette kom at de ikke fikk mat. Det var ikke w.c. i vognene og bare en gang under reisen fikk

fangene gå ut under oppsikt av vakter med automatiske pistoler. Reisen varte ca. 12 timer, fra ¼ om ettermiddagen til 3-4 tiden om morgenen neste dag. Sultne og frosne ble fangene stilt opp på Fåberg stasjon. De hadde da ikke spist siden foregående morgen på Grini. — Fra Fåberg til Jørstadmoen er det 4 km. Det var holkeføre og mørkt. I rask marsj, tildels springmarsj, måtte fangene tilbakelegge denne veien, mange med ryggsekk og koffert eller annet i hendene. Mange falt på det glatte føre, men kom på benene igjen under kommandoordene «Weiter» «Laufen». Da de kom fram til Jørstadmoen ble fangene puttet inn i kalde brakker, og mange som var svette etter marsjen frøs sterkt og ble forkjølet denne første natten. Etter et par timer ble fangene kommandert ut og fikk mat ved 9-tiden. Det var da 26 timer siden de hadde spist, bortsett fra at en del hadde fått noen skiver brød som sivilbefolkningen underveis hadde kastet inn i vognene. —

Oppholdet på Jørstadmoen ble hardt og strabasiøst, særlig for de yngste som fikk en strammere ekseris enn de eldre. Matrasjonene var helt utilstrekkelige: 200 gr. brød pr. dag, 20 gr. smør og noe pålegg. Middagsmaten var hver dag potetsuppe, 2 tallerkner til hver. Utover dette intet. — Gymnastikken, ekserisen og de stadige springmarsjer var meget krevende og programmet var langt. Fra kl. 7 til 12 og fra 13.30 til 19. — De fleste greide dog anstrengelsene, og stemningen blant lærerne var tross alt utmerket. Det utviklet seg et enestående kamratskap innenfor de enkelte avdelingene. I alt var det ca. 700 fanger på Jørstadmoen — En del var kommet til fra andre landsdeler. — En av de første dagene ble fangene kalt inn enkeltvis og spurt om de ville gå inn i lærersambandet. Alle nektet. Senere ble det sendt ut et sirkulære med samme spørsmål og løfte om frihet til de som svarte innøtekommende. Den harde behandling under betenkningstiden var ment som et middel til å få lærerne til å kapitulere. — 11. april om kvelden fikk ca. 30 beskjed om å stille neste morgen. Disse 30 fikk da beskjed om at de var fri. Det var alle syke, eldre mennesker. Sammen med disse ble ca. 20, som i løpet av natten hadde erklært seg villig til å gå inn i sambandet, sluppet fri og reiste hjem. — Det var nå ca. 650 igjen på Jørstadmoen. Av disse ble ca. 100 den 13. april sendt tilbake til Grini. Det er samsynlig at det særlig dreier seg om eldre eller sykelige mennesker som skal holdes i fortsatt forvaring der. Resten av lærerne, ca. 550 ble samme dag sendt nordover, 500 til Trondheim, de øvrige et annet sted.

De 500 som kom til Trondheim ble direkte overført til dampskipet Skjerstad, for å bli sendt sendt videre nordover. Denne transporten vil bli en skamplett som de nåværende makthavere i Norge aldri vil få vasket bort. Beretningen om den opprørende behandling av fredelige og lovlydige lærere er alt blitt kjent i vide kretser i vårt land, og den vil gå ut til hele den siviliserte verden. Beretningen om disse 500 læreres heltemot og

lidelser vil vekke en storm som i sin tid skal felle tyrannene og bødlene ut av landet vårt.

14. april telegraferte fylkesmannen i Sør-Trøndelag til Quisting at de hygieniske forhold ombord var helt uforørlige, skipet hadde bare plass til 250 mennesker, det var utilstrekkelig med vann og mat. Dr. Rian (medl. av NS) foreslo transporten stanset. — 15. april telegraferte 30 prester i Trøndelag til Terboven, Quisting og Skancke og ba om at transporten i all barmhjertighets navn måtte stanses. Det var forjeves. Den 16. svarte Quisting at forholdareglene mot lærerne var en følge av biskop Berggravs statsfentlige virksomhet, og at prestene burde føre de villedte tilbake. I motsatt fall ville ytterligere forholdaregler bli nødvendige. — Dette skal aldri glemmes, og Vidkun Quisting vil komme til å angre disse ord. —

Natten mellom 15. og 16. april avgikk Skjerstad fra Trondheim. I angst og uvished følger vi alle med i lærernes videre skjebne. Vi er sikre på at de vet at de har alle sine landsmenns tanker med seg, og at de ikke vil la seg knekke. Vi er stolte av dem, våre tapre og ubøyelige landmenn.

Stillingen idag: Etter påske kunngjorde departementet at skolene i Oslo og Hamar bispedømmer skulle settes igang, dog ikke skolene i Oslo og Aker. De lærere som gjenopptok undervisningen var å betrakte som medlemmer i lærersambandet, men ville ikke få lønn før de underskrev en erklæring om medlemskap. — Dette vrøvl kan selvsagt ikke ha noen innflytelse på lærernes holdning. Lærerne er enig om å møte fram overrakt der skolene åpner og å begynne å undervise. De anerkjenner ikke på noe vis departementets syn, at de er medlemmer fordi om de underviser. Det er lærernes plikt og rett og undervise landets barn og ungdom, og det fortsetter de med. En lege unnlater ikke å foreta en nødvendig operasjon fordi om myndighetene påstår at han dermed er medlem av et legesamband. Men han anerkjenner selvsagt heller ikke en slik fantastisk påstand. — Og noen erklæring om medlemskap kommer lærerne aldri til å avgi. Ved de forholdsvise få skoler der undervisningen er gjenopptatt, har lærerne sagt tydelig og klart fra om dette. Enkelte skoler er da igjen blitt stanset. I Oslo er det startet en høyere skole med bare NS lærere og NS elever. Høyst 2 pct. av elevene i Oslo har reflektert på slik skolegang. Også denne undervisning er senere innstillet. Som grunn oppgis at elevene må få fri for å kunne delta i våronna, sannheten er imidlertid at frafallet var for stort selv blant barn fra typiske NS-hjem.

Det går to klare linjer i den kamp lærerne i Norge har ført det siste halvannet år, fra 25 sept. 1940.

Lærerne vil loyalt følge norsk lov og rett og bøye seg for de krav okkupasjonsmakten kan stille i henhold til internasjonal rett, uttrykt gjennom Haagkonvensjonen. Men okkupasjonsmakten eller dens representanter har ingen rett til å gripe inn i undervisningen eller å tvangsorganisere forskjellige yrkesgrupper, f. eks. lærerne, med sikte på

Fru Sigrun Nansen har den 6/3 sendt Quisling følgende brev:

«Da jeg i de siste to år ved flere anledninger har funnet Fridtjof Nansens og mitt navn trukket frem for offentligheten som tjeneste for Deres nåværende politiske standpunkt, ser jeg mig nødsaget til å fremkomme med følgende korrigerende opplysninger:

Fridtjof Nansen skriver i forordet til sin bok «Russland og freden» — utkom i 1933: «For mig står det som sannsynlig at ikke alene kan det bli Russland som en dag — og ikke så langt frem — bringer Europa materiell redning; men det blir også derfra den åndelige fornyelse vil komme.» Side 44 skriver han: «Man har oppgitt å løse med dagsbefalinger de mange tusen problemer som det praktiske liv stiller hver dag. Man har full forståelse av de økonomiske fenomeners sammensatte natur og den fare som ligger i statens stadige inngripen i industriens, handelens og landbrukets liv.» I Deres bok «Russland og vi» — utkom i 1930 — skriver De på side 27: «Tenk på hvorledes vi nordmenn kan stå på vår rett i kraft av våre frie institusjoner, hvorledes hos oss enhvers menneskeverdi er respektert, og la oss være glade over — om ikke nøid med — at vårt samfund er så umåtelig meget nærmere den riktige forening av individualitet og fellesskap som betinger menneskehetens fremskritt. Og side 24 skriver De: «Bolsjevistene har også optatt den fordømmelige, om enn effektive metode å bruke gidsler og represalier.»

Det kan vel ikke nektes at det nåværende styre i Norge er gått over til disse «fordømmelige metoder» — endog Fridtjof Nansens sønn er jo offer for dem.

Jeg ber Dem derfor ikke gjøre bruk av Fridtjof Nansens eller mitt navn, da jeg er helt overbevist om at han aldri hadde vært enig i Deres politikk.

Mitt forsvar for Dem under Stortingsvalget i 1934 hadde tapt sin brodd ved at overskriften ble tatt vekk — av hvem vet jeg ikke — den lød: «Stemmeseddelen bør være eneste våpen ved valgkampen»

De siste uker har vært preget av stadig sterkere britisk flyaktivitet. Angrepene ble innledet med de voldsomme anfall mot Renauverkene ved Paris, siden har de britiske krigskommunikere daglig inneholdt meldinger om nye store tokter mot Tyskland eller tyskokkupert område.

Den 14. april ble det gjennomført et angrep over Nord-Frankrike, som var det største dagangrep inntil da.

Men allerede den 16. april kom et nytt stort angrep som overgikk alt inntil da. Tyske flyplasser i Frankrike og Holland, u-båthavnen i Lorient og mange andre steder var målene. Ialt 1200 britiske bombefly deltok

Vi gjengir siste del av en tale som den russiske sendemann i London, Maiski, holdt den 25/3 i forbindelse med overrekkelsen av Leninordenen til 4 engelske flygere: Fienden setter alt inn på ett kort i 1942. I løpet av våren og sommeren vil de gjøre de voldsomste kraftanstrengelser for å tilkjempe seg seiren. De alliertes oppgave er klar: Også de må sette alt inn på året 1942. Det blir ofte henvist til at de allierte ennå ikke har avsluttet sine forberedelser, men jeg tviler på om det noen gang i historien har vært en hærfører som har innrømmet at han har vært fullstendig forberedt.

Selv om imidlertid forberedelsene ennå ikke er ferdig, så vet vi, at de allierte i de siste to årene har gjort enorme framskritt. Når vi slår alt sammen så rår de allierte over de vesentlige midler som kan bringe seier. Vi har ikke alle anledning til å vente til den siste knappen er sydd i uniformen til den siste soldaten. Det gis situasjoner da en er nødt til å kjempe selv om det ikke er bekeilig. I slike tilfeller må en hurtig forandre sine planer, og tilpasse seg den nye situasjon. Jeg tror at tiden for dette er moden nå. Dette år er det avgjørende i krigen, og den avgjørende krigsskueplass er Østfronten. Ingen tviler på at de allierte er fast besluttet på å seire, og hvis det skal oppnås, må alle de krefter som de rår over kastes inn i slaget i 1942. Når og hvor er spørsmål som generalstaben må avgjøre. Det avgjørende faktum er bare at generalstaben må være gjennomsyret av den tanke: 1942 og ikke 1943.

Det største antall fly nasistene benyttet sig av i et enkelt angrep høsten 1940 var 1000 fly. De tyske daglige tap var mellom 30 og 180 fly. De britiske tap 16. april var 2 fly!

17. april fløy britiske bombefly mot Augsburg i Bayern, et tokt på 1600 km. Angrepene ble foretatt med de nye Lancaster bombefly, de hurtigste store bombefly som finnes. Målet for toktet var den ene av Tysklands to u-båtmotorfabrikker, og de britiske bomber forårsaket store skader.

Samtidig ble en rekke viktige bedrifter i Nord-Frankrike bombet av 500 fly i dagslys.

Den 19. april var 300 bombefly og 600 jagerfly over fiendtlig område på Vestfronten.

Den 24. april ble den tyske Østersjøhavn Rostock angrepet. Store deler av byen ble ødelagt, viktige rustningsbedrifter jevnet med jorden, og først og fremst ble veldig forråd av krigsmateriell som skulle sendes til fronten i øst tilintetgjort. Angrepet var om mulig større enn det angrep som ble rettet mot Lübeck to uker før.

å opprette en korporativ stat. Lærerne kan derfor ikke la seg bruke som brikker i et politisk spill, som tilfelle blir om de tvinges inn i lærersambandet. Dette er den ene linje.

Den annen bygger på rotfestede tradisjoner i norsk kulturliv: retten og plikten til å oppdra barn og ungdom, til å søke sannheten og til å leve i samsvar med de grunnregler vårt folk bygger sitt liv på. Derfor avviser lærerne enhver form for propaganda i skolen og enhver opplæring i en livsanskuelse som er det norske folk fremmed. Derfor avviser det også ethvert forsøk på å tvangsmobilisere den norske ungdom i en nasist-

isk ungdomsorganisasjon. Hele det norske folk, med unntagelse av de par prosent som er tilsluttet NS, står samlet bak lærerne i dette syn.

NS søker med de sjofleste midler å knekke lærerfronten. I en konsentrasjonsleir i Trøndelag, hvor lærerne var truet med standrett hvis de ikke bøyet seg, kom det — tilsynelatende innsmuglet — en lapp til lærerne umiddelbart før fristen utløp: «Norge trenger levende lærere ikke døde martyrer. Grip fornufte». De lærere som på denne måte blir tvunget til overgivelse har et ønske, nemlig at alle de øvrige lærerne holder fronten og fører kampen til seir.